

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 11, 2019 | 28.11.2019 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.11.43](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.11.43)

УДК 338.33:338.432:361

О. М. Згурська,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Державний університет телекомунікацій, м. Київ
ORCID: 0000-0003-3878-3007

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ДИВЕРСИФІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

О. М. Zgurska
PhD in Economics,
Associate Professor of Entrepreneurship, Trade and Exchange Activities Department,
State University of Telecommunications, Kyiv

FOREIGN EXPERIENCE OF DEVELOPMENT THE DIVERSIFICATION PROCESSES OF AGRO-INDUSTRIAL ENTERPRISES

У статті визначено значення розвитку сільського господарства як частини цілого комплексу виробничих ресурсів для агропромислових підприємств. Наголошено на теоретичному розвитку агропромисловості на основі диверсифікації. Визначені концептуальні принципи європейської практики, що спрямовані на ефективне функціонування міжрегіональної багаторівневої та міжвідомчої системи управління диверсифікацією. Розглянуто принципові особливості зарубіжного досвіду диверсифікації агропромислових підприємств, які свідчать про існування ефективних моделей управління сільськими територіями. Сформовано основні концепції зарубіжного досвіду використання інноваційних механізмів розвитку сільських територій. Наголошено на важливому значенні використанням сучасних ефективних ІТ-рішень для розвитку диверсифікаційних процесів підприємств, що вимагає нового концептуального підходу до розвитку аграрного сектору економіки. Наголошено на проблемах стратегічних і тактичних завдань диверсифікації та напрямків їх реалізації для успішного функціонування агропромислових підприємств. Виділені завдання забезпечення стратегічного напрямку диверсифікації агропромислових підприємств з врахуванням розвитку новітніх ІТ-технологій в умовах євроорієнтованої економіки.

This article has identified and analyzed the importance of agricultural development as part of a regional economy that develops at the regional level and provides agro-industrial enterprises with productive resources. There have been emphasized the theoretical development of agro-industry based on diversification, which has based on the management of agro-industrial diversification processes, including rural development.

There has been emphasized the Conceptual Principles of European Practice which were aimed at the Effective Functioning of an Interregional Multilevel and Interagency Diversification Management System. There has been considered the fundamental features of foreign experience of diversification

agro-industrial enterprises, which testify to the existence of effective models of rural territories' management.

There have been formed the basic concepts of foreign experience in the exploring of innovative mechanisms of rural development. Based on the foreign experience, the development of diversification processes in the agro-industrial complex will be facilitated by the activation of instrumental and methodological approaches of state support through the formation an effective financial systems of agricultural enterprises, the development of agricultural insurance, price support, stimulation of the advisory development and cooperative relations in agro-industry, the new generation formation of management workers. There have been emphasized the importance of using modern effective IT solutions for the enterprise development of the diversification processes, which requires a new conceptual approach to the development of the agricultural sector of the economy. There have been emphasized the principal problems of strategic and tactical tasks of diversification activity and directions of their realization for successful functioning of agro-industrial enterprises. There has been considered the main tasks of ensuring and providing the strategic direction of diversification of agro-industrial enterprises with consideration of the development of the latest IT-technologies in the conditions of the Euro-oriented economy.

Ключові слова: *диверсифікація; диверсифікаційний процес; інформаційні технології; IT-рішення; управління диверсифікацією.*

Keywords: *diversification; diversification process; information technology; IT solutions; diversification management.*

Постановка проблеми. Успішне функціонування та розвиток сільськогосподарських підприємств, як невід'ємної частини агропромислового комплексу та важливого ресурсу народного господарства, залежить від ефективної державної політики в умовах світової глобалізації при відповідному одночасному посиленні надважливого значення навколишніх природних та територіальних ресурсів країни.

Управління розвитком сільського господарства ґрунтується на використанні форм та методів узгодження інтересів між центральними та регіональними державними органами управління, взаємозв'язку, взаємозалежності та взаємообумовленості у використанні міжрегіонального та внутрішньорегіонального ресурсного потенціалу та фінансово-кредитного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим питанням дослідження процесів диверсифікації діяльності агропромислових підприємств займалися як зарубіжні вчені: А.В. Макаров, А.Р.Гарифуллін, В.Романов, П. Вадараджан, Ф. Котлер, А. Томпсон, А. Стрікланд, О.А. Виханський; так і вітчизняні науковці: О.А. Виханський, А.М. Силич, Н.Я. Коваленко, В.Г. Андрійчук, І.Ф. Баланюк, М.Д. Корінько, О.О. Лемішко, Н.Г. Маслак, Г. Немченко, В.М. Миньковська, С.М. Попова, І.І. Румик, Г.І.Когут, В.В. Юрчишин, А.Г. Ясько, та ін.

Проте, не дивлячись на численність наукових праць з вказаної проблематики, протягом останнього часу залишається не повністю вирішеним питання дослідження та врахування переваг та перспектив зарубіжного досвіду про впровадженні диверсифікаційних процесів у діяльність агропромислових підприємств з метою підвищення їх ефективності та розвитку.

Постановка завдання. Поглиблений аналіз ключових умов формування інноваційного ресурсно-компетенційного потенціалу диверсифікації діяльності підприємств. Основним завданням дослідження слід вважати подальше дослідження сукупності інноваційного ресурсного потенціалу, що спрямований на досягнення загальних, стратегічних і тактичних цілей диверсифікації підприємства шляхом реалізації обраних відповідно інноваційних стратегій.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В різні періоди розвитку економіки сільське господарство досліджувалось як частина регіональної економіки, що розвивається на регіональному рівні та забезпечує цілим комплексом виробничих ресурсів агропромислові підприємства. Теоретичний розвиток цієї галузі на основі диверсифікації базувалось на тих наукових поглядах, що мають місце в сучасному економічному розвитку. В цьому контексті, на сьогоднішній день яскравим прикладом управління процесами диверсифікації в АПК, включаючи розвиток сільських територій, є основні положення Європейської Хартії місцевого самоуправління та розвитку (комплекс адміністративних, управлінських, економічних, організаційних, правових соціальних та інших інструментів, спрямованих на розвиток сільських територій, як основної галузі АПК).

Необхідність поєднання різних галузей виробництва в агропромисловості викликана організаційно-технологічно-технічними зв'язками між ними (потребою в раціональному використанні побічної продукції та біологічного потенціалу рослинницьких галузей, потребою рослинницьких галузей в органічних добривах,

тваринницьких галузей у кормовій базі, свинарських господарств - репродукторів у молочних продуктах та ін.). У той же час, обмеженість земельних ресурсів вимагає обирати ті напрями діяльності, які мало пов'язані з використанням землі. Такими напрямками є організація переробки продукції, розширення каналів збуту, розвиток підсобних господарств.

Передумовами організації власної переробки також є значний диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та сировину для її виробництва. Як правило, обслуговуючі і переробні підприємства є монополістами, які диктують свою політику сільськогосподарським підприємствам. Це призводить до того, що сільськогосподарські товаровиробники вимушені реалізовувати свою продукцію за заниженими цінами, терпіти збитки, а тим часом прибуток залишається у сфері переробки і збуту. Окрім цього, вагомий вплив на організацію власних переробних потужностей та каналів реалізації здійснює розміщення підприємства, оскільки віддаленість переробних підприємств та каналів збуту значно підвищує витрати на транспортування продукції [2, с. 130].

Концептуальні принципи європейської практики, що спрямовані на ефективне функціонування міжрегіональної багаторівневої та міжвідомчої системи управління диверсифікацією (достатності, субсидіарності, взаємодоповнюваності, транспарентності, солідарності). Так, на основі принципу субсидіарності створюються основи вертикального розподілу обов'язків між всіма органами влади. З одного боку, існує необхідність надання можливості виборчим органам усіх рівнів самостійно виконувати свої обов'язки відповідно до потреб населення та інтересів країни в цілому, а з іншого боку - необхідно належним чином забезпечити найбільш ефективний розподіл фінансових та інвестиційних ресурсів.

Основні положення Європейської хартії місцевого самоуправління відіграють важливу роль у сфері правового регулювання муніципально - правових відносин. Основний акцент тут спрямований на використанні принципу прямої відповідальності місцевих органів, що розпоряджаються фінансами перед платниками податків, а також в забезпеченні високої фінансової автономії державних органів місцевого самоврядування [6, с. 115]. Разом з тим, розмір місцевих податків значно впливає на загальну суму нарахувань платників податків та, відповідно на рівень їхнього чистого доходу. Крім того, нерівномірне розповсюдження податкового потенціалу в умовах високих регіональних податкових ставок потребує розробки ефективної системи управління оподаткуванням. Тому, на рівні з прямим податковим регулюванням, держава залишає за собою право коректувати встановлені деякими органами місцевого регулювання пріоритети в сфері оподаткування. На практиці, реалізація таких можливостей забезпечується за допомогою державних дотацій.

Зарубіжний досвід свідчить про існування ефективних моделей управління сільськими територіями, що характеризуються спільною рисою у визначенні об'ємів фінансових ресурсів для кожного муніципального органу, виходячи із реальних потреб. При цьому, органи центральної влади також можуть мати вплив на формування фінансових потоків методами загального характеру, не володіючи при цьому важелями впливу на фінансовий стан кожної із місцевих владних структур (рис.1).

Рис. 1. Зарубіжний досвід використання інноваційних механізмів розвитку сільських територій

Сформовано автором

В якості найперспективнішого механізму розвитку сільських територій в цих країнах особливе значення мають диверсифікаційні процеси сільської економіки, а саме - удосконалення політики розвитку сільського туризму. Цей вид діяльності в зарубіжних країнах визначається як форма підприємництва, зв'язана з сільським господарством та туризмом. Вченими агротуризм визначений як глобальний соціальний процес, що забезпечує залучення великої кількості країн, які розвивають агровиробництво.

Виходячи із досвіду зарубіжних країн, розвитку диверсифікаційних процесів в агропромисловому комплексі країни сприятиме активізація інструментально-методичних підходів державної підтримки через формування ефективної системи фінансування сільськогосподарських підприємств, розвиток сільськогосподарського страхування, цінову підтримку, стимулювання розвитку дорадництва і кооперативних відносин в агропромисловості, формування управлінських кадрів нової генерації. Саме держава та її повновладні органи повинні бути зацікавлені в розвитку агропромислового сектору країни та за допомогою міцних важелів сприяти розвитку диверсифікаційних процесів з використанням сучасних ефективних ІТ-рішень. Вищезазначене знаходить власне відображення у наступному [4, с. 180]:

- формуванні альтернативних джерел зайнятості сільського населення та перспективного розвитку та створення додаткових робочих місць;
- можливості більш повного використання територіально-географічного потенціалу територій,
- спроможності до розширення асортименту та підвищення якості продукції,
- створенні потенційних можливостей виходу на світові ринки;
- покращенні стану аграрної сфери і підвищенням рівня продовольчої;
- зміцненні соціально-економічного потенціалу агроформувань;
- зміцненні політичної стабільності держави та закріплення гарантійних зобов'язань владних структур.

Нова ситуація вимагає і нового концептуального підходу до розвитку аграрного сектору економіки із врахуванням принципів збалансованості внутрішнього продовольчого ринку та експортного потенціалу, збалансованості в економічному, соціальному та екологічному розвитку, цільової спрямованості експортних галузей згідно з обраними стратегіями, врахування потенційних можливостей і майбутніх ризиків, упереджувальної адаптації стратегій розвитку експортного потенціалу до обґрунтованих конкурентних переваг експортних галузей, синергетичного ефекту від збалансованого підходу до формування і реалізації інноваційних стратегій, стратегій розвитку інноваційних галузей. В умовах розгортання глобалізаційних процесів новий науковий підхід повинен бути покладений і в основу методології відбору експортних галузей та формування портфеля інноваційних стратегій [6, с.151]. Потреба у переорієнтації певних напрямів руху, визначених у Стратегії Європа-2020, зумовила затвердження Європейською Комісією 29 червня 2011 р. пріоритетів фінансової політики Європи на період 2014–2020 рр. У межах цих напрямів передбачено низку інструментів досягнення економічної, соціальної й територіальної згуртованості в контексті європейської політики єднання як однієї із провідних політик ЄС, передбачених нормативно-правовими актами Спільноти [6, с.146]. Як визначено в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони: “Сторони співпрацюватимуть задля сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, зокрема шляхом поступового зближення політик та законодавства”.

Співробітництво між Сторонами у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій охоплюватиме такі сфери:

- сприяння взаємному розумінню політик у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;
- посилення адміністративних спроможностей на центральному та місцевому рівнях щодо планування, оцінки та реалізації політики;
- заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, із врахуванням необхідності захисту навколишнього середовища та тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва та використання біотехнологій, серед іншого шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах;
- обмін знаннями та найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій з метою сприяння економічному добробуту сільських громад;
- покращення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору та ефективності і прозорості ринків, а також умов для інвестування;
- поширення знань шляхом проведення навчальних та інформаційних заходів;
- сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників;
- посилення гармонізації з питань, які обговорюються в рамках міжнародних організацій;
- обмін найкращими практиками щодо механізмів підтримки політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;
- заохочення політики якості сільськогосподарської продукції у сферах стандартів продукції, вимог щодо виробництва та схем якості.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження необхідно відмітити, що на сьогоднішній день в країнах ЄС використовується комплекс розроблених адміністративних, економічних, правових та інших інструментів, що направлені на розвиток сільських територій як основної складової агропромислового комплексу, сформована багаторівнева система управління диверсифікаційними процесами в АПК. В цих країнах розробкою стратегій диверсифікації займаються міністерства та відомства при активній участі агропромислових об'єднань, організацій по охороні навколишнього середовища, регіональних управлінь, представників приватного сектора та сільського населення [3, с. 176-179].

Успішне функціонування АПК будь-якої країни світу неможливе без науково обґрунтованих стратегічних і тактичних завдань та напрямків їх реалізації. Розроблення системи інноваційних стратегій диверсифікації ґрунтується на комплексному аналізі сучасного стану і оцінці проблем, що виникають між галузями агропромислового комплексу, визначенні внутрішніх і зовнішніх чинників, котрі впливають на розвиток та стратегічні цілі діяльності. Забезпечення стратегічного напрямку диверсифікації агропромислових підприємств з врахуванням розвитку новітніх ІТ-технологій в умовах євроорієнтованої економіки вимагає реалізації пріоритетних напрямів розвитку, що задають відповідний вектор усьому аграрному сектору та відкривають потенційно нові можливості для відродження національного агропромислового комплексу і надають, в умовах глобалізації економіки, додаткові конкурентні переваги на агропродовольчому ринку.

Висновки. Важливим етапом на шляху поглиблення торговельних відносин між Україною та ЄС має стати орієнтація на європейську модель АПК, що прискорить наближення вітчизняного агропромислового сектору економіки до рівня європейських стандартів, його адаптацію до Спільної аграрної політики ЄС, а також сприятиме зростанню чисельності нових країн-членів ЄС як повноцінних учасників агропродовольчого ринку. Відтак, подальші розробки в цьому напрямі дослідження мають бути спрямовані на розробку заходів щодо розробки системи ефективних інноваційних стратегій диверсифікації підприємств АПК на засадах збалансованості зовнішнього та внутрішнього векторів розвитку з урахуванням економічних, геополітичних та соціальних особливостей співпраці з ЄС.

Література.

1. Гаріфуллін А.Р., Макаров А.В. Диверсифікація як інструмент розвитку сільського господарства // Вісник аграрної науки // Проблеми агропромислового комплексу. — 2003. — С. 49-56.
2. Вараджан П., Романов В. Диверсифікація аграрного комплексу // Сучасний агробізнес: стан та перспективи розвитку: Тези міжнародної заочної науково-практичної конференції / За заг. ред. М.П. Гриценко. — Барна 3. — С. 129-135.
3. Котлер Ф. Стратегія диверсифікації сучасного сільського господарства // Формування ринкових відносин в регіональному АПК: матеріали міжнародної заочної науково-практичної конференції / За заг. ред. М.П. Гриценко. — Прогрес, 1999. — 736 с.
4. Стрікленд А., Томпсон А. Диверсифікація майбутнього // Проблеми організації агробізнесу в регіоні: Матеріали міжнародної очно-заочної науково-практичної конференції (22 квітня 2005 року) / Під заг. ред. М. П. Гриценко. — Вісник Львівського державного аграрного університету. — С. 178-180.
5. Виханський О.А. Диверсифікація, як стратегія розвитку сільського господарства // Управління сільськогосподарськими підприємствами на основі диверсифікації: монографія. — Барнаул: Аз Бука, 2005. — 150 с.
6. Global Modernities / Ed. by M.Featherstone, S.Lash, R.L.Robertson. Thousand Oaks; New Delhi. - 2005. - 675 p.
7. Економіка сільського господарства: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Н.Я. Коваленко, Ю.І. Агірбов, Н.А. Серов та ін. — М.: Юркіна, 2008. - 384 с.
8. Федотов А. Ринок матеріально-технічних ресурсів аграрного сектора // АПК: економіка, управління. — 2008. — № 6. — С. 27- 33.
9. Байгунь А.А. Розвиток науковотехнічного потенціалу регіону // Економіка сільськогосподарських і переробних підприємств. — 2007. — №3. - С. 13-15.

References.

1. Harifullin, A.R. and Makarov, A.V. (2003), "Diversification as a tool for agricultural development", *Visnyk ahrarnoi nauky. Problemy ahropromyslovoho kompleksu*, pp. 49-56.
2. Varadzhani, P. and Romanov, V. (2002), "Diversification of agricultural sector", *Suchasnyj ahrobiznes: stan ta perspektyvy rozvytku, Tezy mizhnarodnoi zaochnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Modern agribusiness: Status and Prospects: Proceedings of International correspondence scientific-practical conference], Moscow, Russia, pp. 129-135.
3. Kotler, F. (1999), "The strategy of diversification of modern agriculture", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v rehional'nomu APK: materialy mizhnarodnoi zaochnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Formation of market relations in the regional agro-industrial complex: materials of the international correspondence scientific-practical conference], Prohres, Kyiv, Ukraine.
4. Striklend, A. and Tompson, A. (2005), "Diversification of the future", *Problemy orhanizatsii ahrobiznesu v rehioni: Materialy mizhnarodnoi ochno-zaochnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Problems of agribusiness

organization in the region: Proceedings of the international full-time correspondence scientific-practical conference], Visnyk L'vivs'koho derzhavnoho ahrarnoho universytetu, L'viv, Ukraine, 22 april, pp. 178-180.

5. Vykhans'kyj, O.A. (2005), "Diversification as an agricultural development strategy", Upravlinnia sil'skohospodars'kymy pidpriemstvamy na osnovi dyversyfikatsii [Management of agricultural enterprises based on diversification], Az Buka, Barnaul, Russia.

6. Featherstone, M. Lash, S. and Robertson, R.L. (2005), Global Modernities, Thousand Oaks; New Delhi, India.

7. Kovalenko, N.Ya. Ahirbov, Yu.I. and Sierov, N.A. (2008), Ekonomika sil'skoho hospodarstva [Agricultural Economics], Yurkniha, Moscow, Russia.

8. Fedotov A. (2008), "The market of logistical resources of the agrarian sector", APK: ekonomika, upravlinnia, vol. 6, pp. 27-33.

9. Bajhun', A.A. (2007), "Development of the scientific and technical potential of the region", Ekonomika sil'sko hospodars'kykh i pererobnykh pidpriemstv, vol. 3, pp. 13-15.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2019 р.